Europos Sąjungos
oficialusis leidinys

LT
C serija

C/2025/773

2025 2 11

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė

Teritorinės darbotvarkės iki 2030 m. peržiūra. Siekiant labiau integruoto ir pilietiškesnio požiūrio bei tvirtesnių sąsajų su sanglaudos politika

(nuomonė savo iniciatyva)

(C/2025/773)

Pranešėjas: **Stefano PALMIERI**

Patarėjas	Marco CELI (pranešėjo)
Plenarinės asamblėjos sprendimas	2024 1 18
Teisinis pagrindas	Darbo tvarkos taisyklių 52 straipsnio 2 dalis
Atsakingas skyrius	Ekonominės ir pinigų sąjungos, ekonominės ir socialinės sanglaudos skyrius
Priimta skyriuje	2024 11 6
Priimta plenarinėje sesijoje	2024 12 5
Plenarinė sesija Nr.	592
Balsavimo rezultatai (už / prieš / susilaikė)	176/0/2

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Nors ES skirtų išteklių visiškai nepakanka, kad būtų galima pasipriešinti bendrosios rinkos centralizavimo tendencijoms, EESRK pabrėžia strateginį Teritorinės darbotvarkės iki 2030 m. vaidmenį skatinant teritorinę sanglaudą ir sprendžiant ekonominius, socialinius ir aplinkos uždavinius, su kuriais susiduria įvairūs regionai.

1.2. EESRK pabrėžia, kad Teritorinė darbotvarkė iki 2030 m. turėtų, viena vertus, skatinti penktąją vidaus rinkos laisvę, kaip nurodyta Enrico Letta ataskaitoje, t. y. „laisvę likti“ toje vietoje, kurioje žmogus pasirinko gyventi, užtikrinant visapusišką ekonominę, socialinę ir teritorinę sanglaudą teikiant visuotinės svarbos viešąsias paslaugas, susisiekimą su atitinkama transporto infrastruktūra, tvarų būstą ir gyvenimo kokybę, kita vertus, kaip teigiama Mario Draghi ataskaitoje, visoms teritorijoms sudaryti sąlygas pasinaudoti vietos plėtros galimybėmis taikant priemones, galinčias užtikrinti ir stiprinti jų konkurencingumą (pvz., skatinant investicijas į inovacijas, tęstinį švietimą ir mokymą, verslumą, aplinkos tvarumą, skaitmeninį vystymąsi ir kt.).

1.3. EESRK pabrėžia, kad Teritorinė darbotvarkė iki 2030 m., kurioje akcentuojama teisingesnė ir žalesnė Europa, yra suderinta su ilgalaikiais ES tikslais ir suteikia tvirtą pagrindą integruotam teritorijų planavimui.

1.4. EESRK pažymi, kad, nepaisant ES veiksmų, kuriais siekiama išbandyti ir įgyvendinti ES teritorinę darbotvarkę iki 2030 m., jos privalumais, palankiais sanglaudai ir teisingam vystymuisi, dar nėra visiškai pasinaudota vietos ir teritoriniu lygmenimis.

1.5. EESRK pabrėžia, kad svarbu stiprinti Teritorinės darbotvarkės iki 2030 m. ir sanglaudos politikos sąsają. Teritorinė darbotvarkė iki 2030 m. yra strateginė teritorijų rėmimo priemonė, skirta prioritetams nustatyti, kad būtų galima spręsti joms kylančius uždavinius, o sanglaudos politika užtikrinamas jos įgyvendinimas finansuojant tikslinius projektus, kuriais padedama mažinti skirtumus ir skatinti tvarų augimą įvairiuose ES regionuose.

1.6. EESRK mano, kad būtina geriau informuoti pilietinę visuomenę ir stiprinti jos dalyvavimą planuojant ir įgyvendinant Teritorinę darbotvarkę iki 2030 m., atkreipiant dėmesį į riziką, kad gali būti priimtos iniciatyvos ir projektai, kurie nevisiškai atitinka galutinių ES politikos ir strategijų naudos gavėjų – žmonių bei socialinių ir ekonominių partnerių – poreikius.

1.7. EESRK atkreipia dėmesį į ES krizes bei sisteminius pokyčius ir į tai, kad dėl jų daugėja sutrikimų ir didėja rizika (visuomenei, ekonomikai, aplinkai ir kt.), ir siūlo aiškiai pabrėžti, kad Teritorinėje darbotvarkėje iki 2030 m. reikia sistemingai vertinti atsparumą.

1.8. EESRK palankiai vertina Teritorinės darbotvarkės iki 2030 m. rengimo ir išbandymo procesą, vykdomą įgyvendinant bandomuosius veiksmus, tačiau pabrėžia, kad yra daug galimybių pagerinti integruoto teritorinio (socialinio, ekonominio ir aplinkosauginio) vystymosi procesų taikymą siekiant remti atsakomybės ir subsidiarumo principais grindžiamų teritorinės sanglaudos procesų įgyvendinimą. Atsižvelgdamas į tai, EESRK mano, kad bandomieji projektai vis dėlto turėtų apimti vieną ar daugiau visų valstybių narių regionų, o tai šiuo metu nėra daroma.

1.9. Atsižvelgęs į vidaus ir išorės veiksnius, EESRK laikosi nuomonės, kad įvairių ES teritorinių plotmių sanglaudos, tvarumo ir atsparumo klausimai negali būti sprendžiami atskirai ir taikant įprastas priemones. Todėl Komitetas rekomenduoja Teritorinę darbotvarkę įtraukti į Europos semestro procesą, laikantis Europos teritorijų planavimo ir sanglaudos stebėsenos tinklo (ESPON) remiamų gairių.

1.10. EESRK rekomenduoja užtikrinti kuo glaudesnį Teritorinės darbotvarkės iki 2030 m. ir sanglaudos politikos koordinavimą. Tai galima pasiekti plėtojant funkcinę miesto ir kaimo vietovių partnerystę ir integruotus projektus, kuriais siekiama stiprinti vietos (miestų teritorijų ir jų funkcinių zonų bei jiems priklausančių kaimo teritorijų) ekonominių, socialinių ir aplinkos sistemų tvarumą bei atsparumą.

1.11. EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad būtina stiprinti socialinių ir ekonominių partnerių atstovų dalyvavimą taikant partnerystės principą teritorinio (vietos ir regionų) vystymosi srityje. Reikėtų pažymėti, kad geras subalansuoto atstovavimo pavyzdys yra bendruomenės inicijuotos vietos plėtros (BIVP) programos ([1]), pagal kurias viešojo administravimo institucijų atstovai gali sudaryti ne daugiau kaip pusę partnerystės narių.

1.12. EESRK pabrėžia, kad reikia plėtoti procesus ir iniciatyvas, kuriais siekiama stiprinti Teritorinės darbotvarkės iki 2030 m. suderinamumą su ES poreikiais ir iššūkiais, taip pat ieškoti sinergijos su Leipcigo chartija ir ES miestų darbotvarke.

1.13. EESRK mano, kad labai svarbu specializuoti Europos teritorinės darbotvarkės iki 2030 m. veiksmus atsižvelgiant į šiuos prioritetus: prisitaikymas prie demografinių pokyčių, integruoto požiūrio į subalansuotą teritorinę plėtrą konsolidavimas, pilietinio ir dalyvaujamojo pilietinės visuomenės požiūrio stiprinimas.

1.14. EESRK pabrėžia, kad reikia investuoti į socialinės infrastruktūros stiprinimą, kad būtų pagerintos galimybės naudotis sveikatos priežiūros ir socialinės rūpybos paslaugomis, ypač kaimo ir atokiose vietovėse ([2]). Labai svarbu įgyvendinti iniciatyvas, kuriomis palengvinama migrantų integracija ir remiamos bendruomenės, patiriančios demografinį nuosmukį, pavyzdžiui, vykdant socialinės įtraukties programas.

1.15. EESRK pabrėžia, kad svarbu remti senjorų ekonomikos plėtrą ([3]), kuriant užimtumo ir mokymo galimybes jaunimui ir moterims, spartinant skaitmenizaciją ir inovacijas sektoriuose, kurie tenkina senėjančios visuomenės poreikius.

1.16. EESRK mano, kad pirmiausia reikia skatinti subalansuotą ir tvarų teritorinį vystymąsi stiprinant visų valdymo lygmenų bendradarbiavimą ir integruotą įvairių politikos sričių – regioninės, transporto, sveikatos ir medicininės priežiūros, aplinkos, energetikos ir žemės ūkio – koordinavimą. Ypač svarbu teisingai paskirstyti išteklius ir galimybes visiems Europos regionams, gerinti transporto infrastruktūrą ir mažinti skaitmeninę atskirtį, kad būtų užtikrintas geresnis junglumas.

([1]) *LEADER/CLLD explained | The European Network for Rural Development (ENRD).*

([2]) Investavimo į Europos socialinę infrastruktūrą klausimų aukšto lygio darbo grupės ataskaita „Investicijų į Europos socialinę infrastruktūrą skatinimas“. 2018.Fransen, L., del Bufalo, G., Reviglio, E., Diskusijoms skirtas dokumentas 074 / 2018 m. sausio mėn. Europos Komisija – *European Association Long Term Investors*.

([3]) *The EU Commission promotes the Silver Economy | Interreg Europe.*

1.17. EESRK mano, kad būtina didinti Teritorinės darbotvarkės iki 2030 m. administratorių ir su ja dirbančių valstybės tarnautojų kompetenciją stiprinant gebėjimus. Mokymo ir žinių atnaujinimo iniciatyvos padės jiems spręsti sudėtingus teritorinius uždavinius ir integruoti Teritorinės darbotvarkės prioritetus į vietos politiką ir taip užtikrinti veiksmingesnį ir tvaresnį valdymą.

1.18. EESRK pabrėžia, kad reikia remti įtraukesnį ir dalyvaujamąjį teritorinių sprendimų priėmimą dažniau rengiant viešas konsultacijas ir naudojant dalyvaujamuosius procesus, siekiant aktyviai įtraukti pilietinės visuomenės organizacijas, socialinius partnerius ir piliečius. Labai svarbu vietos bendruomenėms suteikti reikiamų priemonių ir ekspertinių žinių, kad jos galėtų daryti įtaką jų teritorijoms svarbiems sprendimams, taip pat skatinti ES viešųjų fondų savitarpio papildomumą, kad būtų galima dar labiau įgalėti šias bendruomenes.

1.19. EESRK pabrėžia, kad svarbu užtikrinti sprendimų priėmimo procesų skaidrumą, prieigą prie atitinkamų duomenų ir informacijos bei aiškiai informuoti piliečius apie sprendimų priėmimo motyvus. Siekiant teisingesnės visuomenės, labai svarbu, kad priimant teritorijoms svarbius sprendimus būtų atstovaujama visoms socialinėms grupėms, įskaitant mažumas ir pažeidžiamas grupes, šiuo tikslu vykdant politiką, kuria mažinama nelygybė ir skatinama socialinė integracija.

1.20. EESRK remia viešojo administravimo institucijų ir suinteresuotųjų subjektų bendradarbiavimą įgyvendinant teritorinius projektus ir primygtinai ragina įtraukti vietos valdžios institucijas į strateginį planavimą ir tarpregioninį bendradarbiavimą.

1.21. EESRK mano, kad labai svarbu remti demokratiškesnį, įtraukesnį ir atskaitingesnį valdymą, kuris leistų piliečiams ir pilietinės visuomenės organizacijoms aktyviai dalyvauti planuojant savo teritorijų ateitį.

2. **Aplinkybės ir bendrosios pastabos**

2.1. Teritorinė darbotvarkė iki 2030 m ([4]). yra tarpvyriausybinis dokumentas, kuriuo skatinama teritorinė sanglauda ES, siekiant tikslo – suteikti naudos visoms Europos teritorijoms ir piliečiams. Nors ES skyrė nepakankamai išteklių sanglaudai, kad būtų galima pasipriešinti bendrosios rinkos centralizavimo tendencijoms, Teritorinė darbotvarkė iki 2030 m. ir Sanglaudos fondas padėjo spręsti ekonomines, socialines ir aplinkos problemas. Teritorinėje darbotvarkėje iki 2030 m. nėra tiesioginių įgyvendinimo priemonių, tačiau joje raginama teritorinį aspektą integruoti į visas viešosios politikos sritis, kad Europa taptų teisingesnė ir žalesnė.

2.1.1. ES sanglaudai skirtų išteklių niekada nepakako, kad būtų galima pasipriešinti bendrosios rinkos centralizavimo tendencijoms. Tačiau Teritorinė darbotvarkė (kadangi jai buvo teikiama pirmenybė) ir Sanglaudos fondas atliko labai svarbų vaidmenį sprendžiant įvairių regionų ekonominius, socialinius ir aplinkos uždavinius.

2.1.2. Įgyvendinant Teritorinę darbotvarkę iki 2030 m. stiprinamos priemonės, kuriomis siekiama užtikrinti vystymosi ir sanglaudos perspektyvas visoms Europos teritorijoms ir jų žmonėms (teisingesnė Europa), taip pat įgyvendinti procesus ir strategijas, kuriais siekiama apsaugoti aplinką ir padėti vystyti teritorijas ir ekonomikos sistemas vykdant procesus, atitinkančius aplinkos tvarumo ir žiedinės ekonomikos prioritetus (žalesnė Europa).

2.2. Teritorinės darbotvarkės iki 2030 m. valdymas grindžiamas daugiapakopiu ES, nacionalinių, regionų ir vietos institucijų bendradarbiavimu. Pagrindiniai bendradarbiavimo elementai – tai Europos Komisijos ir valstybių narių vykdomas teritorinės politikos koordinavimas, aktyvus vietos ir regionų valdžios institucijų dalyvavimas, siekiant atsižvelgti į teritorijų poreikius, ir stebėsenos bei vertinimo mechanizmai, kuriais užtikrinamas skaidrumas ir nuolatinis tobulinimas.

2.2.1. 2021 m. buvo pradėti septyni bandomieji veiksmai siekiant paskatinti pagrindinius subjektus imtis veiksmų parodant, kaip vietos ir regionų lygmeniu galima konkrečiai siekti Teritorinės darbotvarkės iki 2030 m. tikslų. Šių veiksmų, finansuojamų dalyvaujančių valstybių narių nacionalinių fondų lėšomis, tikslas – išbandyti novatoriškus teritorinius metodus, pritaikytus prie vietos ypatumų.

([4]) https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/brochure/territorial_agenda_2030_summary_en.pdf.

2.3. Įgyvendinant Teritorinę darbotvarkę iki 2030 m. pilietinė visuomenė atlieka labai svarbų vaidmenį, tačiau jos dalyvavimas dar nepakankamai vertinamas, kaip matyti iš kylančių sunkumų aktyviai įtraukiant socialinius ir ekonominius partnerius, visų pirma labiausiai pažeidžiamas grupes. Labai svarbu stiprinti pilietinės visuomenės dalyvavimą, kad būtų užtikrintas įtraukus valdymas, kuriuo atsižvelgiama į skirtingus teritorinių subjektų poreikius ir gerinama gyvenimo kokybė įvairiuose Europos regionuose.

2.4. Teritorinė darbotvarkė iki 2030 m. padeda stiprinti teritorinį aspektą visose politikos srityse visais valdymo lygmenimis remiantis šiais prioritetais:

— teritorinė sanglauda: skatinti įvairių ES teritorijų pusiausvyrą ir tvarų vystymąsi mažinant jų ekonominius, socialinius ir kultūrinius skirtumus;

— partnerystė ir daugiapakopis valdymas: aktyviai įtraukti teritorinius subjektus visais sprendimų priėmimo lygmenimis, skatinti įvairių teritorinių valdžios institucijų dialogą ir bendradarbiavimą, taip pat dalyvaujamąjį ir įtraukų valdymą;

— ekonominė plėtra ir konkurencingumas: remti Europos regionų ir teritorijų ekonominį vystymąsi, inovacijas ir konkurencingumą skatinant verslumą, užimtumą, skaitmenizaciją ir prieigą prie infrastruktūros;

— aplinkos ir socialinis tvarumas: užtikrinti Europos teritorijų aplinkosauginį ir socialinį tvarumą skatinant perėjimą prie mažo anglies dioksido kiekio technologijų ir žiedinės ekonomikos, aplinkos ir gamtos išteklių apsaugą, taip pat darnų žmogaus veiklos ir aplinkos sambūvį.-

2.5. Teritorinė darbotvarkė iki 2030 m. yra naudinga priemonė, padedanti Europos teritorijoms įveikti uždavinius, kurių dėl jų sudėtingumo ir svarbos pavienės teritorijos negali išspręsti įprastomis priemonėmis. Tai visų pirma:

— teritorinė sanglauda: užtikrinti, kad visi ES regionai turėtų vienodas ekonominio ir socialinio vystymosi galimybes;

— aplinkosauginis tvarumas: skatinti tvarų vystymąsi, kuriuo būtų atsižvelgiama į aplinkos reikalavimus ir užtikrinamas gamtos išteklių išsaugojimas, laikantis DVT;

— ekonominis konkurencingumas: skatinti ekonomikos augimą ir inovacijas visuose Europos regionuose, kad būtų kuriamos darbo vietos ir ekonominė gerovė;

— teritorinis valdymas: gerinti valdymą regionų ir vietos lygmeniu, įtraukiant visus suinteresuotus subjektus į teritorinės politikos formavimą;

— politikos koordinavimas: skatinti didesnį Europos ir nacionalinės politikos nuoseklumą ir koordinavimą, kad būtų užtikrintas veiksmingas teritorinių išteklių ir galimybių panaudojimas;

— socialinė įtrauktis: užtikrinti, kad visi žmonės, nepriklausomai nuo teritorijos, kurioje jie gyvena, turėtų vienodas galimybes dalyvauti ekonominiame, socialiniame ir politiniame gyvenime.

2.6. Europos teritorinės darbotvarkės iki 2030 m., Leipcigo chartijos ir Europos miestų darbotvarkės (žr. „ES teritorinės darbotvarkės, Leipcigo chartijos ir ES miestų darbotvarkės peržiūra“ ([5])) sąsajos akivaizdžios iš jų bendrų tikslų, pagrindinių principų ir strateginių požiūrių. Nors šiuose dokumentuose dėmesys sutelktas į skirtingus aspektus ir jie taikomi skirtingoms vystymosi aplinkybėms, jie yra tarpusavyje susiję ir papildo vienas kitą, padėdami skatinti tvarią ir integruotą teritorijų ir miestų plėtrą visoje ES.

2.6.1. Kalbant apie sąsają su Europos teritorine darbotvarke iki 2030 m, reikėtų pabrėžti Liublianos susitarime ir jo 2022–2026 m. daugiametėje darbo programoje nustatytus prioritetus, konkrečiai: geresnį reglamentavimą, geresnį finansavimą ir geresnes žinias (tai trys Susitarimo ramsčiai, kurie pagal politinę deklaraciją turėtų būti derinami su kitomis Europos ir tarptautinėmis tvarios miestų plėtros programomis).

([5]) Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl dokumento „ES teritorinės darbotvarkės, Leipcigo chartijos ir ES miestų darbotvarkės peržiūra“ (OL C 429, 2020 12 11, p. 145).

2.7. Europos teritorinė darbotvarkė iki 2030 m. yra glaudžiai susijusi su įvairiomis ES strategijomis ir politika. Šias sąsajas patvirtina bendri tikslai, veiksmų papildomumas ir finansavimo sinergija.

2.7.1. **Sanglaudos politika** ([6]) – Teritorine darbotvarke iki 2030 m. siekiama mažinti teritorinius skirtumus ir skatinti subalansuotą vystymąsi, o tai taip pat yra pagrindiniai ES sanglaudos politikos tikslai. Europos struktūriniai ir investicijų fondai (ESI fondai), visų pirma Europos regioninės plėtros fondas (ERPF) ir Europos socialinis fondas (ESF), remia projektus, kurie atitinka darbotvarkės prioritetus, kaip antai aplinkosauginis tvarumas ir socialinė įtrauktis.

2.7.2. **Europos žaliasis kursas** – Teritorinė darbotvarkė iki 2030 m. prisideda prie Europos žaliojo kurso – ES strategijos, pagal kurią Europa siekia iki 2050 m. tapti pirmuoju neutralaus poveikio klimatui žemynu. Darbotvarkėje skatinamos teritorinės iniciatyvos, kaip antai tvari miestų plėtra ir integruotas gamtos išteklių valdymas, atitinka žaliojo kurso tikslus.

2.7.3. **Bendra žemės ūkio politika** ([7]) – Teritorinėje darbotvarkėje iki 2030 m. skatinamas subalansuotas tiek miesto, tiek kaimo vietovių teritorinis vystymasis, užtikrinantis teritorinę sanglaudą.

2.7.4. **2030 m. biologinės įvairovės strategija** ([8]) – Teritorine darbotvarke iki 2030 m. prisidedama prie biologinės įvairovės apsaugos remiant tvaraus žemės naudojimo praktiką ir išsaugant natūralias buveines, atsižvelgiant į 2030 m. ES biologinės įvairovės strategijos tikslus.

2.7.5. **Žiedinės ekonomikos veiksmų planas** ([9]) – Teritorine darbotvarke iki 2030 m. remiamas perėjimas prie žiedinės ekonomikos, skatinamas tvarus išteklių valdymas ir perdirbimas, kaip numatyta ES žiedinės ekonomikos veiksmų plane.

2.7.6. **Europos skaitmeninė strategija** ([10]) – Teritorine darbotvarke iki 2030 m. skatinama skaitmeninė įtrauktis ir technologinės inovacijos teritorijose, taip prisidedant prie Europos skaitmeninės strategijos tikslų gerinti junglumą ir skaitmeninį raštingumą.

2.8. Sanglaudos politikos ir 2021–2027 m. laikotarpio įgyvendinimo priemonėse pabrėžiama tiesioginė sąsaja tarp Teritorinės darbotvarkės iki 2030 m. ir penktojo strateginio tikslo „Piliečiams artimesnė Europa“ ([11]). Atsižvelgiant į tai, pabrėžiamas strateginis vaidmuo, kurį įgyvendinant Teritorinę darbotvarkę iki 2030 m. atlieka integruoto programavimo priemonės (integruotos teritorinės investicijos – ITI) ([12]), bendruomenės inicijuota vietos plėtra (BIVP) ([13]) ir Europos teritorinio bendradarbiavimo (INTERREG) programos ([14]).

2.8.1. ITI ir BIVP, pradėtos taikyti 2014 m. remiantis LEADER patirtimi ir sustiprintos 2021–2027 m. laikotarpiu, pabrėžia integruotų teritorinių strategijų svarbą sanglaudai. Šiomis priemonėmis skatinamas teritorinis vystymasis pagal principą „iš apačios į viršų“, įtraukiant vietos ir regionų valdžios institucijas ir sudarant sąlygas suinteresuotųjų subjektų dialogui, taip pat stiprinant viešojo ir privačiojo sektorių bendradarbiavimą ir įvairių valdžios lygmenų bendradarbiavimą.

2.8.2. INTERREG programos atlieka labai svarbų vaidmenį remiant Teritorinę darbotvarkę iki 2030 m. – strateginę programą, kuria siekiama subalansuoto ir tvaraus teritorijų vystymosi Europoje skatinant bendrą pasienio regionų plėtrą (tarpvalstybinis aspektas), remiant transporto tinklų integraciją, aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių valdymą žvelgiant iš platesnės perspektyvos (tarpvalstybinis aspektas) ir skatinant dalijimąsi žiniomis ir patirtimi siekiant vienodesnio teritorinio vystymosi (tarpregioninis aspektas).

([6]) OL L 231, 2021 6 30, p. 159.
([7]) https://www.consilium.europa.eu/lt/policies/cap-introduction/.
([8]) COM(2020) 380 *final*.
([9]) COM(2020) 98 *final*.
([10]) COM(2020) 67 *final*.
([11]) OL L 231, 2021 6 30, p. 159.
([12]) Inforegio – Integruotos teritorinės investicijos (europa.eu).
([13]) https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/guidelines/2014/guidance-on-community-led-local-development-in-european-structural-and-investment-funds.
([14]) OL L 231, 2021 6 30, p. 94.

2.9. Teritorinės darbotvarkės iki 2030 m. įgyvendinimas, kuriam nėra numatytas atskiras finansavimas, remiamas įvairiomis finansinėmis priemonėmis, kuriomis gali naudotis valstybės narės ir regionai ir kurias galima suskirstyti į dvi pagrindines kategorijas: netiesioginio valdymo programas ir tiesioginio valdymo programas. Šiomis programomis remiamas Teritorinės darbotvarkės iki 2030 m. įgyvendinimas visais teritoriniais aspektais ir atsižvelgiant į ekonominius, aplinkosaugos ir socialinius tikslus. Pažymėtina, kad trūksta pajėgumų pasinaudoti programomis, kad būtų užtikrintas papildomumas ir sinergija.

2.9.1. Kalbant apie 2021–2027 m. aktyvaus netiesioginio valdymo programas, nurodomos šios priemonės:

— Europos regioninės plėtros fondas (ERPF) ([15]);

— Europos socialinis fondas (ESF) ([16]);

— Sanglaudos fondas ([17]);

— Europos žemės ūkio fondas kaimo plėtrai (EŽŪFKP) ([18]);

— Europos jūrų reikalų ir žuvininkystės fondas (EJRŽF) ([19]).

2.9.2. Kalbant apie 2021–2027 m. aktyvaus netiesioginio valdymo programas, nurodomos šios priemonės:

— programa „Europos horizontas“ ([20]);

— LIFE ([21]);

— „Erasmus+“ ([22]);

— programa „InvestEU“ ([23]).

3. **Teritorinės darbotvarkės iki 2030 m. rezultatai**

3.1. Įgyvendinant Teritorinę darbotvarkę iki 2030 m. pasiekta rezultatų teritoriniu lygmeniu tiek vykdant bandomuosius projektus, kuriais siekiama išbandyti veiksmų įgyvendinamumą ir įvertinti jų veiksmingumą, tiek procesus, kuriuos NUTS 2 ([24]) ir NUTS 3 ([25]) lygio teritorijose vykdo viešosios ir privačios įstaigos.

3.2. Bandomųjų projektų ([26]) rezultatai rodo daugiapakopio bendradarbiavimo ir teritorinio požiūrio svarbą siekiant Teritorinės darbotvarkės iki 2030 m. tikslų. Paaiškėjo, kad inovacijų, dalyvavimo ir prisitaikymo prie vietos ypatumų derinys yra sėkminga strategija, padedanti įveikti šiuos tvaraus vystymosi uždavinius:

3.2.1. **daugiapakopio bendradarbiavimo stiprinimas:** bandomaisiais veiksmais pavyko paskatinti glaudų vietos, regionų ir nacionalinių valdžios institucijų bendradarbiavimą. Dėl to sustiprėjo teritorinės plėtros politikos ir strategijų ryšys;

([15]) OL L 231, 2021 6 30, p. 60.
([16]) OL L 231, 2021 6 30, p. 21.
([17]) OL L 231, 2021 6 30, p. 60.
([18]) OL L 435, 2021 12 6, p. 1.
([19]) OL L 247, 2021 7 13, p. 1.
([20]) OL L 170, 2021 5 12, p. 1.
([21]) OL L 172, 2021 5 17, p. 53.
([22]) OL L 189, 2021 5 28, p. 1.
([23]) OL L 107, 2021 3 26, p. 30.
([24]) NUTS 2 – pagrindiniai regionai regioninei politikai taikyti.
([25]) NUTS 3 – maži regionai, kuriuose atliekama konkreti diagnostika.
([26]) *Territorial Agenda 2030 | A future for all places*.

3.2.2. **pritaikytų ir novatoriškų sprendimų kūrimas:** buvo parengti ir įgyvendinti prie vietos ypatumų pritaikyti novatoriški sprendimai. Jie buvo skirti specifinėms skirtingų regionų problemoms, didinant intervencinių priemonių veiksmingumą;

3.2.3. **suinteresuotųjų subjektų dalyvavimas ir įtraukimas:** į konsensuso siekiančius dialogus pavyko įtraukti įvairius suinteresuotuosius subjektus, įskaitant piliečius, įmones, NVO ir akademines institucijas. Taip buvo užtikrinta, kad priimtiems sprendimams plačiai pritartų bendruomenės ir juos remtų;

3.2.4. **gyvenimo kokybės gerinimas:** bandomieji veiksmai padėjo apčiuopiamai pagerinti atitinkamų bendruomenių gyvenimo kokybę. Pavyzdžiui, padaryta pažanga aplinkosauginio tvarumo, infrastruktūros, viešųjų paslaugų ir vietos ekonomikos plėtros srityse;

3.2.5. **atkartojamieji modeliai:** įgyvendinant bandomuosius projektus sukurta sėkmingų modelių, kuriuos galima atkartoti kituose regionuose. Šiuose modeliuose pateikiamos praktinės teritorinio vystymosi strategijų įgyvendinimo įvairiomis aplinkybėmis gairės;

3.2.6. **ekonominė gerovė ir tvarumas:** šiomis iniciatyvomis tvariai paskatintas vietos ekonomikos augimas, mažinant poveikį aplinkai ir racionaliau panaudojant vietos išteklius. Tai padėjo užtikrinti atsparesnę ir tvaresnę ekonomiką;

3.2.7. **institucinių gebėjimų stiprinimas:** bendradarbiaudamos ir keisdamosi žiniomis, vietos ir regionų institucijos sustiprino savo gebėjimus planuoti ir įgyvendinti veiksmingą politiką.

3.2.8. Nors Teritorinės darbotvarkės iki 2030 m. įgyvendinimo etape nustatyti 52 įkvepiantys pavyzdžiai (projektai, iniciatyvos ir priemonės), kaip rengiant ir įgyvendinant sanglaudos politiką taikyti teritorinį požiūrį, bandomųjų veiksmų pasiskirstymas Europoje iš tiesų yra visiškai nesubalansuotas.

3.2.8.1. Vokietijos nacionalinės ir regioninės valdžios institucijos dalyvauja penkiuose bandomuosiuose veiksmuose. Lenkijoje vykdomi trys tokie veiksmai, o Austrijoje, Šveicarijoje, Prancūzijoje, Liuksemburge, Portugalijoje, Slovėnijoje ir Norvegijoje – po du. Belgijos, Čekijos, Ispanijos, Kroatijos, Airijos, Nyderlandų, Rumunijos ir Švedijos valdžios institucijos dalyvavo inicijuojant ir įgyvendinant po vieną bandomąjį veiksmą. Kitos valstybės narės Teritorinės darbotvarkės iki 2030 m. bandomuosiuose veiksmuose nedalyvauja. Atrodo gana neįprasta, kad į Teritorinės darbotvarkės iki 2030 m. bandomuosius veiksmus neįsitraukė kai kurios Vidužemio jūros regiono valstybės narės (kaip antai Italija ir Graikija) arba jų dalyvavimo lygis yra labai žemas (Ispanija), ir kad tas pats pasakytina ir apie rytines valstybes nares.

3.3. NUTS2 ir NUTS3 teritorijose viešosios ar privačios įstaigos įgyvendino intervencines priemones ir pasiekė rezultatų ekonomikos, aplinkos ir socialinėje srityse, visų pirma imantis iniciatyvų, remiamų pagal netiesiogiai valdomas ES programas:

3.3.1. **teritorinės sanglaudos gerinimas:** regionų socialinių ir ekonominių skirtumų mažinimas siekiant didesnės teritorinės sanglaudos pasinaudojant tiksliniais asignavimais iš Europos struktūrinių ir investicijų fondų (ESI fondų), kurie finansavo infrastruktūros, miesto ir kaimo plėtros projektus, taip pat socialines ir ekonomines iniciatyvas;

3.3.2. **teritorinės politikos integravimas:** integruoto požiūrio į teritorijų planavimą skatinimas remiant bendradarbiavimą įvairiose ES politikos srityse, kaip antai sanglaudos politikos, bendros žemės ūkio politikos (BŽŪP) ir Europos žaliojo kurso. Tai padėjo užtikrinti didesnę teritorinio vystymosi tikslų ir kitos Sąjungos politikos sinergiją;

3.3.3. **vietos ir regionų gebėjimų stiprinimas:** buvo gerinami vietos ir regionų valdžios institucijų techniniai ir administraciniai gebėjimai, sudarant palankesnes sąlygas rengti ir įgyvendinti sudėtingus ir tvarius projektus;

3.3.4. **tvaraus vystymosi skatinimas:** aplinkosauginio tvarumo didinimas, pavyzdžiui, nualintų miestų teritorijų atkūrimas, energijos vartojimo efektyvumas, tvarus judumas ir integruotas gamtos išteklių valdymas;

3.3.5. **teritorinio bendradarbiavimo stiprinimas:** tarpvalstybinio, tarptautinio ir tarpregioninio bendradarbiavimo stiprinimas įgyvendinant tokias programas kaip INTERREG, kurios sudarė palankesnes sąlygas įvairiems Europos regionams keistis gerąja praktika ir įgyvendinti bendrus projektus;

3.3.6. **suinteresuotųjų subjektų dalyvavimas:** socialinių ir ekonominių partnerių, įskaitant piliečius, įmones, NVO ir akademines institucijas, dalyvavimo priimant sprendimus ir planuojant teritorijas stiprinimas.- Tai padidino teritorinės politikos skaidrumą ir priimtinumą.

4. **Teritorinės darbotvarkės iki 2030 m. ateities perspektyvos: tolesni veiksmai**

4.1. Teritorinės darbotvarkės iki 2030 m. ateitis yra glaudžiai susijusi su permainomis, vykstančiomis Europos teritorijų vystymosi ir sanglaudos procesuose. Šiuose procesuose ypatingas dėmesys turi būti skiriamas demografiniams pokyčiams.

4.1.1. Kalbant apie demografinius pokyčius, reikėtų remti politikos iniciatyvas ir veiksmus, kad visi Europos regionai galėtų tvariai ir įtraukiai prisitaikyti prie trumpalaikio ir vidutinės trukmės poveikio. Konkrečiai:

— stiprinti socialinę infrastruktūrą: gerinti galimybes naudotis sveikatos priežiūros ir socialinės rūpybos paslaugomis, visų pirma kaimo ir atokiose vietovėse;

— skatinti socialinę įtrauktį: įgyvendinti iniciatyvas, kuriomis būtų siekiama geriau integruoti migrantus, ir remti demografinį nuosmukį patiriančias bendruomenes;

— vystyti vietos ekonomiką orientuojantis į senjorų ekonomiką: kurti užimtumo ir mokymo galimybes jaunimui ir moterims, spartinant skaitmenizaciją ir inovacijas.

4.2. Turi būti stiprinamas Teritorinės darbotvarkės iki 2030 m. integruotas požiūris siekiant paskatinti subalansuotą ir tvarų teritorinį vystymąsi ES, plėtojant holistinę viziją, kuria atsižvelgiama į įvairių sektorių politikos ir valdymo lygmenų sąveiką:

4.2.1. **teritorinė sanglauda:** skatinti subalansuotą išteklių ir galimybių paskirstymą įvairiems Europos regionams, taip mažinant teritorinius skirtumus. Stiprinti veiksmus siekiant užtikrinti, kad visi regionai, įskaitant mažiau išsivysčiusius, turėtų galimybę pasinaudoti ekonominio ir socialinio vystymosi galimybėmis;

4.2.2. **daugiapakopis valdymas:** skatinti glaudų vietos, regionų, nacionalinio ir Europos valdžios lygmenų bendradarbiavimą, kad būtų užtikrintas politikos krypčių ir intervencinių priemonių nuoseklumas;

4.2.3. **sektorių politikos integravimas:** užtikrinti, kad regioninė plėtra, transportas, aplinka, energetika, žemės ūkis ir kitos politikos sritys būtų koordinuojamos ir papildytų viena kitą, skatinant naudoti integruoto teritorinio vystymosi priemones, kaip antai ITI ir BIVP, kuriomis naudojantis galima kartu įvertinti ekonominius, socialinius ir aplinkosaugos aspektus, atsižvelgiant į skirtingas teritorines plotmes;

4.2.4. **tvarumas ir atsparumas:** skatinti praktiką, kuria būtų mažinamas poveikis aplinkai ir pasiekiamas ilgalaikis tvarumas, ir remti priemones, kuriomis didinamas regionų ir teritorijų atsparumas klimato kaitai, gerinant bendruomenių ir infrastruktūros gebėjimą prisitaikyti;

4.2.5. **teritorinis konkurencingumas:** skatinti inovacijas, mokslinius tyrimus ir technologinę plėtrą, siekiant padidinti Europos regionų konkurencingumą remiant vietos ekonomikos vystymąsi įgyvendinant politiką, kuria skatinamas verslumas, skaitmenizacija, patekimas į pasaulines rinkas ir darbuotojų įgūdžių pritaikymas;

4.2.6. **prieinamumas ir junglumas:** tobulinti transporto infrastruktūrą, kad būtų užtikrintas geresnis susisiekimas tarp regionų ir su likusiu pasauliu, ir sumažinti skaitmeninę atskirtį, kad visos teritorijos ir vietos bendruomenės galėtų naudotis skaitmeninės ekonomikos teikiamomis galimybėmis, ypatingą dėmesį skiriant nepalankioje geografinėje padėtyje esančioms vietovėms;

4.2.7. **gyvenimo kokybė ir gerovė:** užtikrinti, kad visuose regionuose būtų teikiamos aukštos kokybės esminės viešosios paslaugos, kaip antai sveikatos priežiūros, švietimo ir socialinės paslaugos, ir skatinti saugią bei sveiką gyvenamąją aplinką, daugiausia dėmesio skiriant oro, vandens ir žaliųjų erdvių kokybei;

4.2.8. **stebėjimas ir vertinimas:** naudoti konkrečius rodiklius teritorinės politikos pažangai stebėti ir intervencinių priemonių poveikiui vertinti ne tik atliekant kiekybinę analizę, bet ir apibrėžiant rodiklius, pagal kuriuos būtų galima matuoti veiksmų, kurių imtasi, kokybę.

4.3. Siekiant subalansuoto ES regionų vystymosi, labai svarbu įtraukti Teritorinę darbotvarkę iki 2030 m. į Europos semestro procesą. Tai leistų suderinti teritorinę politiką ir ekonomines strategijas ir taip užtikrinti koordinuotą vietos problemų sprendimą ir didinti sanglaudos klausimų matomumą. Be to, tai padėtų mažinti regioninius skirtumus ir skatinti integracinį augimą, kuo labiau padidinant viešosios politikos poveikį.

4.3.1. Strateginio koordinavimo klausimu EESRK laikosi nuomonės, kad įvairių ES teritorinių plotmių sanglaudos, tvarumo ir atsparumo klausimai negali būti sprendžiami atskirai ir taikant įprastas priemones. Todėl Komitetas rekomenduoja Teritorinę darbotvarkę įtraukti į Europos semestro procesą, laikantis ESPON remiamų gairių.

4.4. Pilietinio požiūrio stiprinimas ir aktyvesnis pilietinės visuomenės dalyvavimas teritorinėje darbotvarkėje iki 2030 m. yra būtini siekiant užtikrinti įtraukesnį, demokratiškesnį ir tvaresnį teritorinį vystymąsi. Reikia stiprinti dalyvavimo mechanizmus, kad pilietinės visuomenės organizacijos ir piliečiai galėtų aktyviai dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose – nuo planavimo iki teritorinės politikos įgyvendinimo ir vertinimo;

4.4.1. **socialinių ir ekonominių partnerių dalyvavimas:** skatinti dažniau naudotis viešosiomis konsultacijomis ir dalyvaujamaisiais procesais, siekiant į sprendimų priėmimo procesą įtraukti pilietinės visuomenės organizacijas ir piliečius;

4.4.2. **bendruomenės įgalėjimas:** labai svarbu vietos ir socialinėms bendruomenėms suteikti priemonių ir plėtoti jų įgūdžius, kad jie galėtų aktyviai dalyvauti priimant jų teritorijai svarbius sprendimus ir jiems daryti įtaką. Vienas iš prioritetų – gerinti administratorių ir valstybės tarnautojų žinias ir kompetenciją, susijusias su Teritorinės darbotvarkės iki 2030 m. priemonėmis ir metodikomis, siekiant, viena vertus, stiprinti dalyvavimą ir pasinaudoti Teritorinės darbotvarkės iki 2030 m. teikiamomis galimybėmis ir, kita vertus, skatinti visų ES viešųjų fondų veiksmų papildomumą, kad būtų remiami įgyvendinimo procesai;

4.4.3. **skaidrumas ir galimybė susipažinti su informacija:** suteikti prieigą prie atitinkamų duomenų ir informacijos apie teritorinį vystymąsi ir viešąją politiką, taip pat užtikrinti, kad sprendimų priėmimo procesai būtų skaidrūs ir kad piliečiams būtų suteikiama aiški priimtus sprendimus pagrindžianti informacija;

4.4.4. **socialinė integracija ir įtrauktis:** užtikrinti, kad priimant teritorinius sprendimus būtų atstovaujama visoms socialinėms grupėms, įskaitant mažumas ir pažeidžiamas grupes. Be to, labai svarbu politikos priemonėmis stiprinti integraciją ir socialinę sanglaudą, šalinti nelygybę ir diskriminaciją, skatinti ir įgyvendinti horizontalųjį požiūrį į kartų solidarumą ir teisingumą ([27]);

4.4.5. **sektorių bendradarbiavimas:** skatinti valdžios institucijų, privačių įmonių ir pilietinės visuomenės organizacijų bendradarbiavimą įgyvendinant teritorinius projektus. Vietos valdžios institucijų vaidmuo yra labai svarbus siekiant, kad Europos teritorinės darbotvarkės iki 2030 m. tikslai virstų konkrečiais veiksmais, pasitelkiant strateginį planavimą, išteklių valdymą, tarpregioninį bendradarbiavimą ir bendruomenių dalyvavimą;

4.4.6. **dalyvaujamoji stebėsena ir vertinimas:** užtikrinti pilietinės visuomenės atstovų dalyvavimą teritorinių projektų ir politikos stebėsenos bei vertinimo procesuose;

([27]) Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė. Europos kartų solidarumo skatinimas (OL C, C/2024/6869, 2024 11 28, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/6869/oj).

4.4.7. **demokratinis valdymas:** skatinti demokratiškesnį, įtraukesnį ir atskaitingesnį valdymą, kurį taikant pilietinės visuomenės atstovai ir piliečiai būtų ne tik politikos naudos gavėjai, bet ir subjektai, aktyviai dalyvaujantys kuriant jų teritorijų ateitį.

Briuselis, 2024 m. gruodžio 5 d.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE